

HARC A MEMEL-VIDÉK KÖRÜL

A MEMELI ÜGY, ha az európai politika aktuálisabb kérdései, mint jelenleg az olasz-abesszin viszály, időnkint háttérbe szorítják is, közel egy esztendő óta állandóan visszatérő műsor-darabja az európai színjátéknak. 1935 elején heteken át foglalkozott vele a nemzetközi sajtó annak a monstre-pörnek a kapcsán, melyet a litván kormány indított 126 memeli német nemzeti szocialista ellen hazaárulás címén. A per hosszas tárgyalások után négy halálos ítélettel fejeződött be, végrehajtásukra azonban szerencsére nem került sor, de már maga a per is hihetetlen felzúdulást keltett egész Németországban, amit még csak fokozott a bíróság marasztaló verdiktje; szenvedélyes kifakadások és tiltakozások hangzottak el mindkét oldalról, sőt komoly katonai jellegű intézkedések is történtek s csak egy meggondolatlan lépés hiányzott, hogy Európa e keleti felén megszólaljanak a fegyverek. Azóta látszólag szélcsend állt be, de Németország éber figyelemmel kísérte továbbra is a memeli eseményeket s Hitler majd minden fontosabb megnyilatkozásában kitért az ott uralkodó állapotokra; legutóbb, a szeptembervégei választások előkészítése s lefolytatása ismét alkalmul szolgált az ellentétek kicleződésére. A nagyhatalmak joggal tartanak attól, hogy Németország végül is elveszti türelmét a folytonos provokálások miatt s fegyverhez nyúl.

A kérdéses terület, mely a két népet oly engesztelhetetlenül állítja szembe közel másfél évtized óta, mindössze egy keskeny földszáv Kelet-Poroszország és Litvánia között, alig kétezernyolcszáz négyzetkilométer kiterjedésű. Lakossága nem több száznegyvenezernél. Ennek hathetedrésze — pontosan 120 ezer — német anyanyelvű. A terület mégis Litvániához tartozik. Ezzel, azt hiszem, meg is mondtuk a memeli kérdés lényegét. A versaillesi békeértekezlet nyilvánvalólag igazságtalanul járt el itt is, amikor ezt a túlnyomólag németlakta területet anyaországától elszakította s egy jóval alacsonyabb műveltségi szinten álló s a kisebbségi jogokra nem sokat adó állam érdekkörébe engedte át. A litván kisebbségellenes magatartásra természetesen a német anyanyelvű lakosság is hasonló tenorban válaszolt, különösen, mikor ide át, az anyaországban, uralomrajutott a nemzeti szocialista mozgalom. Ez egyszeribe megnövelte önértékét és harci készségét s addigi alárendelt helyzetét többé már nem volt hajlandó békétűrőssel elviselni. Mindkét oldalról elkövettek tehát hibákat, Litvánia talán többet is, mint észszerű lett volna: ennek következménye a mai

feszült, sőt túlfeszített helyzet s a végkép elmérgesedett viszony Németország és kis szomszédja között.

A MAI LITVÁNIA, akárcsak sok más társa, szintén Franciaország háború utáni újszülöttjei közé tartozik. A hosszú orosz elnyomás után az ő ajánlatára szabadította fel a békekonferencia 1919-ben s tette önálló és független állammá a másik két balti állammal, Lettországgal és Finnországgal együtt. De míg ezek megelégedtek visszakapott területeikkel, Litvánia már feltámasztása másnapján elégedetlenkedni kezdett határainak — szerinte — önkényes és szűkkeblű megállapítása miatt. Azt szerette volna, ha az összes litvánokat, azokat is, akik néhány szerteszört tömbben éltek határain kívül, az ú. n. Memel-vidéken, egyesíthette volna uralma alatt. Az utóbbiak száma ugyan elenyészően csekély volt az ugyanott élő németekéhez képest, Litvánia azonban — az újonnan feltámasztott s egyszerre korlátlan szabadsághoz jutó kis országok mohóságával — ezzel a ténnyel, úgy látszik, egyáltalán nem akart törődni. Már a békekötés alkalmával bejelentette erre a területre igényét, de ezt csak kevés okkal és indokkal tudta valószínűsíteni, legfeljebb egyedül stratégiai szempontokra hivatkozhatott. Kívánságát a nagyhatalmak ezért nem is teljesíthették, pedig Franciaország, amelynek érdekében állt, hogy minél több területrészt faraghasson le Németország testéből, követelését minden erejéből támogatta. A békeértekezlet ugyan kivette a Memel-vidéket a német fennhatóság alól, de nem csatolta hozzá sem, hanem a Népszövetség szuverénitása alá helyezte, nyilván ama megfontolásból indulva ki, hogy ha már nem hozhat olyan döntést, mely mind a két érdekelt felet kielégíti, legalább ne hangolja egyiket sem a másik ellen, ami esetleg későbbi bonyodalom forrása lehet.

Litvánia azonban e visszautasítás ellenére sem volt hajlandó elállni követelésétől, csak a kedvező alkalomra várt, hogy igényét minél kevesebb kockázattal érvényesíthesse. Ez nem is késett soká: 1923-ban, mikor Franciaország megszállta a Ruhr-vidéket, ő is sietett felhasználni az általános zűrzavart és fejtelenséget s seregeivel megszállta a kérdéses területet, ott véglegesen berendezkedett s hiába tiltakozott a német kormány a jogtalan foglalás ellen, Litvánia nem volt hajlandó lemondani zsákmányáról. A nagyhatalmak a következő évben, 1924 márciusában kénytelen-kelletlen szentesítették — Franciaország erélyes nyomására — a megtörtént fait accomplit s végleg reáruházták a Memel fennhatóságát azzal a kikötéssel, hogy autonóm országrészként kell kezelnie s külön alkotmányt, törvényhozást és önálló közigazgatást kell életbeléptetnie meghatározott időn belül. Ezt a kikötést azonban Litvánia, noha ünnepiesen megígérte és elfogadta, sohasem tartotta be, illetve ha kezdetben engedélyezett is némi látszat-önkormányzatot és ál-önállóságot a memelvidéki lakosságnak, azt csakhamar egyre jobban összeszűkítette, majd végül teljesen be is szüntette.

Tárgyilagosan el kell ismerni, hogy e magatartását nemcsak öncélú imperialista elgondolások irányították, legalább is nem csak azok; a német kisebbség részéről mind hevesebbé váló ellenakciók,

azonkívül Németország ellenséges magatartása, amely az utóbbi években, pontosan a nemzeti szocializmus uralomrajutása óta különösképp élessé és fenyegetővé alakult, egyik jelentős ok volt szintén. Magátólértelődőleg már az előző német kormányok is a tiltakozás minden lehető eszközét felhasználták arra, hogy Litvánia kisebbségellenes intézkedéseit megakadályozzák s rászorítsák vállalt kötelezettségei becsületes és lelkiismeretes betartására. A megszállás bevégzett tényét ők sem szüntek meg soha jogtalanak és semmisnek nyilvánítani, de más, sokkalta életbevágóbb kérdésekről is lévén szó, nem akarták ezt az ügyet európai érdekűvé növelni. Hitler uralomrajutásával a nemzeti szocializmus ezen a téren is nagy és átfogó aktivitásba kezdett honfitársai jogaiért, méltóbb életlehetőségeiért s a fejlemények nemsokára jelentkeztek is.

EMLÍTTÜK, hogy Litvánia 1924-ben ünnepies formában kötelezettséget vállalt a Memel önkormányzatának felállítására. Ez az autonómia abból állt volna, hogy a területnek külön kormányzója, önálló parlamentje, közigazgatása lett volna, a régi tisztviselőgárda helyén maradhatott volna s a kormánynak megfelelő direktórium a nagy, országos kérdéseket kivéve teljesen önálló hatáskörrel intézhette volna a Memel ügyeit. A lakosság szabad nyelvhasználatát s a németiség iskoláinak korlátlan működését a nagyhatalmak szintén előírták Litvániának. Mindez azonban csak elenyésző hányadban került megvalósításra. A litván kormányok éveken keresztül semmit sem tettek a kötelező ígéretek realizálására. Választást nem írtak ki, a kormányzó nem választás, hanem egyszerűen kinevezés útján került a tartomány élére, direktórium nélkül kormányoztak hosszú ideig, a német iskolák felállítását és szabad működését megakadályozták, egyáltalán mindenütt azon dolgoztak, hogy a kisebbség jogait, szabad mozgását, nyelvének használatát, a memeli státútumban beígért kiváltságait csorbítsák vagy megszüntessék, a helyükön maradt német tisztviselőket kiüldözzék és saját honfitársaik számára szerezzék meg a főbb vezetőállásokat. A frissen felszabadult kis állam azokat a módszereket, amelyeket a háború előtti orosz uralom rajta próbált ki, most saját kisebbségén érvényesítette, noha tudhatta volna, hogy ilyen módon sem magához hajlítani, sem pedig megsemmisíteni nem lesz képes sohasem ezt az összetartásáról jól ismert nemzeti kisebbséget, s célját, hogy a Memel-vidéket meghódítsa a litvánság számára, ilyen eszközökkel sohasem érheti el. Végre, mikor már a németiség a népszövetséghez intézendő panasz-beadvány gondolatával kezdett foglalkozni s a nagyhatalmak demarsai mind sűrűbben ismétlődtek meg Kovnában, a litván fővárosban, a kormány belátta, hogy vállalt kötelezettségeinek teljesítését tovább már nem odázhatja el s némi önkormányzatot engedélyeznie kell elégedetlenkedő kisebbségének, különben a harc jóvátehetetlen válságot robbant ki: ezért, a harmincas évek elején, 1931-ben hosszú halogatás után kiírta az első parlamenti választásokat.

A választások során természetesen minden megtörtént, hogy a német listák minél kevesebb érvényes szavazatot kapjanak s a kisebb-

ségi mandátumok számát minimálisra szoríthassák le; mégis a pompásan megszervezett és öntudatos németség a legszebb választási győzelmek egyikét aratta: a memeli tartománygyűlés német pártjaira 54 ezer, a litvánokéira pedig mindössze csak 11 ezer szavazat esett, így a Landtag 24 német képviselőjével szemben csak 5 litván képviselőt tudott behozni a kormány, ezeket is csupán a legnagyobb erőfeszítések árán. A Memel-vidék parlamentje 1932 május 4-én ült össze először s legelső ténykedése volt, hogy megválasztotta a tartományi direktóriumot — első parlamentáris kormányát —, természetesen túlnyomólag kisebbségi képviselőkől. A litván kormány a választáshoz vonakodott hozzájárulni s mivel azt jogilag nem lehetett kifogásolnia, a direktórium tagjainak államhűségét vonta kétségbe s mint a németség későbbi panaszirata elmondja, ezen az alapon igyekezett megsemmisíteni a választás eredményét. Az ügy a hágai nemzetközi bíróság elé került. Litvánia itt azzal érvelt, hogy a direktórium elnöke megválasztása után csakhamar Berlinbe, tehát egy idegen és Litvániával feszült viszonyt tartó ország fővárosába utazott, ahol hosszantartó tárgyalásokat folytatott az illetékes kormánytényezőkkel, majd megállapodást is kötött velük s azóta is állandó összeköttetésben áll a határmenti Tilsit német hatóságaival s nemzeti szocialista pártembereivel, — mindez tehát teljesen kimeríti az államellenesség tényálladékát. A kisebbségi védelem hiába hivatkozott a kovnoi kormány értesüléseinek alaptalanságára, a bíróság az utóbbinak adott igazat s ítéletében kimondta, hogy a kormány jogosan mozdította el állásából a direktórium elnökét.

A harc most még kíméletlenebbül indult meg a két szembenálló fél között. A hágai döntés Litvániának jó alkalmul szolgált arra, hogy többi ígéretét se valósítsa meg s fokról-fokra vonja el még azokat a jelentéktelen engedményeket is, amelyeket a szívós kisebbségi küzdelem évek során kicsikarhatott tőle. A Memel-vidéken egyre erősebb és élesebb fordulatot vett az ellenállás. A tartománygyűlés napról-napra megismétlődő tumultuózus jelenetek és harci beszédek színhelye lett. A németség körében egyre túlfűtöttebbé vált a hangulat s lázas szervezkedés folyt mindenfelé. Kovnóban minderre azzal feleltek, hogy teljesen megbénították a törvényhozó gyűlés működését, sorra tartóztatták le a képviselőket, tömegesen függesztették fel s utasították ki a tisztviselőket (1934 elejéig közel ötszáznak kellett kivándorolnia Németországba), a Memel-vidéket katonasággal rakták tele, erőskezü katona-embert állítottak a tartomány élére kormánybiztosként s a direktórium elnökének is hivatalból litván nemzetiségűt rendeltek ki. Mindez csak olaj volt a tűzre s a már amúgy is mély ellentéteket csak még jobban kiclezte.

A NEMZETI SZOCIALISTA PÁRT uralomrajutása túl, az anyaországban, jelentős változást hozott a Memel-vidék életébe is. A kisebbségi harc üteme meggyorsult és merészebb lett. Az anyaország most már nemcsak erkölcsi, hanem gyakorlati támogatással is segítségére volt határon túli véreinek, elkerülve persze mindannyiszor a közvetlen beleavatkozást a terület belső ügyeibe, nehogy ezzel még jobban meg-

nehezítse sorsukat. A fejlemények külpolitikai téren is jelentkeztek csakhamar: Litvánia a fenyegető német veszély ellenében, különösen, mikor Lengyelország, másik nagy ellenfele, amelytől Vilna elfoglalása miatt választotta el ellentét, kibékült Németországgal, — Szovjet-országra felé kezdett orientálódni s nemsokára nyíltan is Moszkva védelme alá helyezte magát. Ez nagyobb mozgási szabadságot jelentett már neki Memel felé s ő élt is ezzel. 1933 során arra való hivatkozással, hogy a nemzeti szocialista propagandától már amúgy is eléggé „megfertőzött“ s önértében és harci készségében megnövekedett németységnek most még kevésbé adhatja meg az autonóm államéletet, mert azt csak ellene használná ki s adandó alkalommal elszakadására volna jó, még erősebb rendszabályokat és tilalmi rendelkezéseket léptetett életbe s a jogaitól megfosztott kisebbséget valóságos rendőri, illetve katonai önkényuralom alá helyezte. Ilyen körülmények közt a németységnek valóban nem maradt más hátra, mint a harc, a kíméletlen küzdelem életre-halálra. Két irányban folyt ez: egyfelől az anyaország részéről a memeli státútumot garantáló hatalmak, illetve a Népszövetség előtt, másfelől a Memel-vidéken az illető kisebbségi szervek részéről.

Németország már a múltban is nem egyszer hívta fel a népszövetségi tanács figyelmét a litván kormány halasztgató kísérleteire s azoknak a kötelezettségeknek az elmulasztására, melyek az általa aláírt egyezményből folytak; sűrűn fordult panaszaival az érdekelt hatalmakhoz is, hogy a kérdéses területen uralkodó állapot szöges ellentétben van már régóta a garancia-paktum kikötéseivel. Rámutatott arra, hogy Litvánia a hatalmak ismételt sürgetésére sem hajlandó változtatni a helyzeten, hanem továbbfolytatja a merev negáció és a büntető eljárások politikáját; a sovinszta litvánokból álló direktóriumot, noha vele szemben a tartománygyűlés többsége nyíltan kifejezte bizalmatlanságát, még mindig hivatalban tartja stb. E panaszokat a hatalmak képviselői a litván kormány elé tárták mindannyiszor s a maguk részéről is sürgették orvoslásukat, rámutatva többek között arra is, hogy a memeli státútum iB. pontja értelmében a direktórium csak addig maradhat hatalmon, amíg a törvényhozó gyűlés bizalmát bírja. Mikor erre válaszul Litvánia feloszlatta a tartománygyűlést s új választást rendelt el, Németország a hágai bírósághoz fordult jogorvoslatért. (Közbevetőleg meg kell jegyezni, hogy az új választás még az eddiginél is nagyobb győzelmet hozott a német pártoknak, úgyhogy emiatt Merkys memeli kormányzónak távoznia is kellett állásából.) 1933 végén Hitler kormánya ismét több ízben közbenjárt az angol, francia és olasz kormányoknál s ezek közbelépésére Litvánia csak azzal tudott válaszolni, hogy ha teljesítené a túlfűtött hangulatban lévő németység kívánságait, ez egyet jelentene országa felbomlásával s a Memel-vidék elszakadásával, ami érvnek kevésbé volt meggyőző, magyarázatként pedig még kevésbé volt elfogadható.

A németység túlfűtött hangulata érthető volt; az lett volna a meglepő, ha az eddigiek után nem nőtt volna mind nagyobbra az elkéseredés. Állandó és meg nem érdemelt elnyomás alatt, minden politikai és kulturális jognélküliség állapotában tartani egy magaskultúrájú,

önérvetes és alkotmányos élethez szokott népet, amely még hozzá az illető területen közel kilencvenszázalékos többségben él, nem volt olyan dolog, amit annak türelemmel és megnyugvással lehetett elviselni. Igaz, sohasem titkolta, hogy anyaországához ezer kötelék fűzi, s egyszer vissza akar térni hozzá, de azt is kinyilatkoztatták vezetői számtalanszor, hogy mindennemű változásig lojális és államhű tényezője akar maradni Litvániának, csak jogait és jogos követeléseit tartásuk tisztelőben. Nyolc év küzdelmei és szakadatlan sürgetései után nem volt csoda, hogy végre elvesztette béketűrését s a lojalitásért lojalitást követelt cserébe, — az utóbbi időben néha már olyan eszközök alkalmazásával is, amikre normális helyzetben talán nem is gondolt volna. A provokációkat provokációk követték, a megtorlást megtorlás: az 1934. esztendő folyamán szinte már napirenden voltak a kormány és a németiség, illetve a memeli litvánok és a kisebbség közti éles viták és elmégesedett összetűzések.

1934 SZEPTEMBERÉBEN miután már végkép reménytelennek látszott minden közvetlen tárgyalás a litván kormánnyal, a németiség elszánta magát, hogy közvetlenül a Népszövetséghez forduljon panaszával. A tartománygyűlés akkori elnöke, Meyer e beadványban a már ismert sérelmeken kívül elsősorban is az erőszakkal helyén tartott direktórium sorozatos kisebbségellenes intézkedéseit tette éles kritika tárgyává, új kormányzótanács megválasztását követelte, másik kormányzót, a tartománygyűlés szabad ülésezését, határozatainak megfelelő végrehajtását, a kiüldözött és elbocsátott ötszázharmincnyolc tisztviselő visszahelyezését s végül a kivételes állapotra vonatkozó törvény hatályon kívül való helyezését. A kovnoi kormány válasza e lépésre a következő volt: december elején új direktóriumot nevezett ki most már tisztán litván nemzetiségűekből s élére a mérsékeltebb Reizyges helyett a hírhedt Bruvolaitis képviselőt állította. Mikor ez ellen a tartománygyűlés december 14-i ülésén erélyesen tiltakozott, kivezetette a kisebbségi képviselők nagy részét s még négyizben hasonló módon akadályozta meg a Landtag határozatképességét; majd, amikor ez sem használt, letartóztatott egy csomó képviselőt; a helyükbe behívott pótképviselőket azonos sors érte. A következő évben, január 25-én feloszlatta a tartománygyűlést s elrendelte, hogy ide és a litván parlamentbe az új választáson csak olyanok választhatók meg, akik az államnyelvet tökéletesen bírják s nemzethűség szempontjából teljesen megbízhatók. Mindkét kikötés, főleg az első, a gyakorlatban azt jelentette, hogy az új törvényhozó parlamentben úgy és annyira ritkíthatja meg a mandátumot nyert német képviselők számát, ahogyan a legjobban akarja. A választás kiírása egyébként állandóan késett; hiszen ezidőtájt olyan „kitűnő“ alkalom jött kapóra a távoli jövőbe való kitolására s ezzel együtt kisebbségének a nemzetközi közvélemény előtt való lejáratására s a nemzeti szocialista szervezetekkel való gyökeres leszámolásra, mint a hírhedt Jesuttis-ügy.

A nemzeti szocialista mozgalom németországi uralomrajutásával fokozott akcióba léptek a memeli német pártszervezetek is. A két legnagyobb organizáció, a von Sass vezetése alatt álló Keresztény-

szocialista munkásfront s a Neumann irányítása alatt működő Szocialista népművelési — vagy röviden SOVOG — ezidőtájt Neumann vezetésével egyesült s közös erővel iparkodtak kiharcolni népük jogait s a megígért önkormányzatot. Neumann több csapatnyi rohamosztágot is szervezett, a litván kormány állítása szerint a berlini pártközponttól kapott pénzből fegyverezte fel őket, állítólag azért, hogy adandó alkalommal segítségükkel szakítsák el a Memelt Litvániától. A kormány ugyan rövidesen betiltotta működésüket, a szervezkedés azonban titokban mégis tovább folyt a nagyarányú propagatív és agitatív munkával együtt. Az ügyészség vádirata szerint 1934 márciusára volt már kitűzve a felkelés, de aztán bizonytalan időre elhalasztották, mert időközben a hatóságok értesültek a tervről. Ugyanezen év áprilisában eltűnt s néhány hét múlva meggyilkolva megtalálták a nemzeti szocialista párt egy régi tagját, bizonyos Jesuttis nevű tisztviselőt. Jesuttis hosszabb ideig a párt kebelébe tartozott, de aztán kizárták, mivel árulással gyanúsították s később be is bizonyult, hogy a litván hatóságok ázsánprovokatőre volt s az ő javukra kémkedett a pártban. A kormány a nemzeti szocialista pártot vádolta Jesuttis meggyilkolásával s az egész vezetőséget letartóztatta és perbe fogta.

A nagy per 1934 decemberében kezdődött a kovnoi katonai bíróság előtt: háromszáz terhelőtanút vonultattak fel a százhuszonhat vádlott ellen, de a tárgyalás mégsem produkált döntő bizonyítékokat von Sassék és Neumannék bűnössége mellett. Heteken és hónapokon át folytak a tanúkihallgatások és a vádlottak vallatása, végre ez év márciusában sor került az ítéletre is. Természetesen a gyilkosság csak alkalmul szolgált a végső leszámolásra, hiszen a négy, gyilkossággal vádolt nemzeti szocialista halálos ítéletén kívül a bíróság egész sereg olyan vádlottat is elmarasztalt, akikről még fel sem lehetett tételni a bűnrészességet: így például a párt vezetőjét, Neumann 12 évi kényszermunkára, von Sass lelkészét pedig 8 évi súlyos börtönre ítélték. Az ítélettel Litvánia példát akart statuálni, de épp az ellenkezőjét érte el annak, amire törekedett. A mozgalmat nem sikerült letörnie, legfeljebb még nagyobb tevékenység kifejtésére sarkalta, külföldön pedig csak ártott magának vele. A németországi sajtó heteken át a legnagyobb felháborodás hangján írt kis szomszédjáról, a közvélemény sürgős megtorlást követelt. Csak a nagyhatalmak erélyes közbelépésének lehetett köszönni, hogy a litván állam feje fölül egyelőre elhárult a komoly konfliktus veszélye. Az ő tiltakozásuk s a német felzúdulás hatására volt visszavezethető az is, hogy a litván államfő időközben a halálos ítéleteket életfogytiglani fegyházra változtatta át. Ha ez meg nem történik, kiszámíthatatlan bonyodalomra lett volna kilátás Európa e keleti felén.

A veszély persze még ma is fennáll, a feszült légkör alig enyhült. Litvánia a szovjettel a háta mögött s talán annak bujtogatásától is felbátorítva továbbfolytatja eddigi kisebbségellenes politikáját s elnyomó kísérleteit, Németország pedig nem mond le arról a szándékáról, hogy testvérnépét egyszer újból magához csatolja. Emlékezhetünk még Hitler májusi nagy beszédére, melyben a kancellár kijelentette, hogy Németország kész bármelyik országgal kétoldali meg-

nemtámadási szerződést kötni — Litvániát kivéve. Ezt az országot nem védi sem Locarno, sem valami újabb nemzetközi megállapodás. A francia-orosz egyezményben is Franciaország kivette a Memel-területet a kölcsönös megvédést kötelezettségek alól. Németország tehát bármikor, mondhatni, kardcsapás nélkül elfoglalhatja ezt a területet, a nagyhatalmak valószínűleg éppúgy nem mozdulnának meg, mint ahogy nem léptek fel fegyveresen a német hadkötelezettség bevezetése alkalmából sem. Ha a litván kormányok az eddigi politikát folytatják továbbra is, nincs kizárva, hogy ez az eset tényleg be is következik egyszer. Az október elején végre megtartott választásokon az eddigi módszereket, ha mértékletesebben és óvatosabban is, de ismét alkalmazták: ennek ellenére is azonban a német lista fölényes győzelmet aratott, ami a megbékélést persze non hozza közelebb, mert a litván kormány valószínűleg nem fog beletörődni abba, hogy az eddiginél még hatalmasabb német többséggel kormányozzon, illetve neki engedje át a vezetést. Az egyesült német pártok a szavazóknak közel négyötödét kapták, ami eddig még sohasem fordult elő. A kovnoi kormány józanabb, a realitásokkal számot vető politikával nagy mértékben hozzájárulhatna a béke helyreállításához ezen a sok vihart látott területen; ha pedig nem képes magát erre elhatározni, úgy számolnunk kell azzal is, hogy az események beláthatatlan bonyodalmakat hozhatnak.

CSISZÁR BÉLA